

JAHON TA'LIM VA ILMIY MUASSASALARDA INNOVATSION FAOLIYATGA SHAXSNING TAYYORGARLIGINI SHAKLLANTIRISH XUSUSIYATLARI

Kurbonov Ixtiyor Hikmatovich

Buxoro davlat tibboyot instituti, O'zbek tili va adabiyoti, rus tili, pedagogika, psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada innovatsion faoliyatda shaxsni psixologik tayyorgarligini shakllantirish usullari, vositalari va asosiy vazifalari yoritilgan bo'lib, hozirgi kunda kasbiy faoliyat uchun mutaxassislar tayyorlash yo'nalishlaridan biri sifatida bo'lajak professor-o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash yo'llari oydinlashtirilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, kasbiy faoliyat, innovatsion faoliyat, kasbiy rivojlanish, ijtimoiy-psixologik tayyorgarlik.

FEATURES OF FORMATION OF INDIVIDUAL READINESS FOR INNOVATIVE ACTIVITIES IN WORLD EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC INSTITUTIONS

Kurbanov Ikhtiyor Khikmatovich

Bukhara State Medical Institute, teacher of the department Uzbek language and literature, russian language, pedagogy, psychology

Annotation: This article describes the methods, means and main tasks of forming the psychological readiness of a person in innovative activities, and the ways of preparing future professors and teachers for innovative activities as one of the directions of training specialists for professional activities.

Key words: innovation, professional activity, innovative activity, professional development, social and psychological preparation.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ К ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В МИРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ И НАУЧНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Курбанов Ихтиёр Хикматович

Бухарский государственный медицинский институт преподаватель кафедры узбекский язык и литература, русский язык, педагогики, психологии

Аннотация: В данной статье описаны методы, средства и основные задачи формирования психологической готовности личности к инновационной деятельности, а также способы подготовки будущих профессоров и преподавателей к инновационной деятельности как одному из направлений подготовки специалистов к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, профессиональная деятельность, инновационная деятельность, профессиональное развитие, социально-психологическая подготовка.

Jahon ta'lim tizimida zamonaviy sharoitda har bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini belgilovchi asosiy omil innovatsion komponent hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining zamonaviy sharoitida innovatsion o'zgarishlar va jamiyatning siyosiy, iqtisodiy hayoti, ijtimoiy-gumanitar sohalarini chuqur isloh qilish jarayonlarini amalga oshirish obyektiv qonuniyatdir. Mamlakatda jamiyat hayotining barcha jabhalarida tub o'zgarishlar ro'y bermoqda, davlat yangi iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy sharoitlarda sifat va raqobatbardoshlikni oshirishga qaratilgan innovatsion rivojlanish modellarini qo'llashga o'tdi. Bu innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishni tashkil etish sohasida davlat boshqaruvining tashkiliy, tashkiliy va huquqiy asoslarini tubdan takomillashtirishni taqozo etdi.

Jahon ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalarida shaxsning innovatsion faoliyatga tayyorligini shakllantirishga qaratilgan ta'lim tizimini yaratish bo'yicha dolzarb vazifalarni o'rganish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bugungi kunda oliy ta'lim sifatini oshirishda Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) "XXI asrda oliy ta'lim" deklaratsiyasi, BMTning (YUNESKO) ta'lim, fan va madaniyat bo'yicha "YUNESKO: ufqlar – 2020" hisobotida muhim o'rin tutadi. 1998 yilda oliy ta'lim tizimi imidjiga, madaniyat va o'qituvchilar tayyorlash siyosatiga, ayniqsa, yangi fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish asosida talabalarni innovatsiyalarga tayyorlashning yangi strategiyasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu bevosita kadrlar tayyorlash sifati va raqobatbardoshligini oshirish uchun zamin yaratadi. Jahonda rivojlangan oliy ta'lim tizimida kasbiy faoliyat uchun mutaxassislar tayyorlash yo'nalishlaridan biri sifatida bo'lajak professor-o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash,

ularning individual ijodiy faolligini to'liq namoyon etish, intellektual salohiyatini rivojlantirish, o'z bilimlarini oshirish, innovatsion faoliyatni amalga oshirishga tayyorlash muammolari alohida o'rin tutadigan jarayonida o'zlashtirilgan bilim zahiralari, ko'nikma va malakalarni jamlash, ushbu muammolarni muvaffaqiyatli hal etish oliy pedagogik ta'lim tizimini qayta qurish, uning maqsad va vazifalarini aniqlashtirish, kadrlar tayyorlash mazmunini ta'lim sohasidagi innovatsion tizimning yangi talablariga muvofiq takomillashtirishni taqozo etadi.

Respublikamizda so'nggi yillarda O'zbekistonda innovatsion o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan islohotlarning ustuvor yo'nalishlari sifatida respublikaning innovatsion rivojlangan davlat sifatidagi nufuzini mustahkamlash maqsadida oliy davlat darajasida ko'tarish, O'zbekistonni jadal rivojlanayotgan bozor iqtisodiyotiga ega, jamiyatga intellektual hissasi yuqori bo'lgan davlatga aylantirish. Innovatsion rivojlanishni amalga oshirish bo'yicha real qadamlar va aniq harakatlarning ko'plab misollaridan biri mamlakat innovatsion siyosatining qonunchilik va me'yoriy-huquqiy bazasidir. O'zbekistonning yangi rivojlanish strategiyasida ta'lim va sog'liqni saqlash tizimiga innovatsiyalarni joriy etish, yangi innovatsiyalarni joriy etishga qodir kadrlar tayyorlash masalalari ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Davlatimiz rahbari Sh.Mirziyoyev ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, unga innovatsion va zamonaviy uslublarni joriy etish, "yangi davr o'qituvchilarini tarbiyalash, pedagogika fanini rivojlantirish, innovatsion ta'lim texnologiyalari, ijodiy yondashuvlarni yaratish" zarurligini ta'kidlamogda. Bugungi kunda davlat ijtimoiy buyurtmasi, pedagogika oliy o'quv yurtlari o'quv jarayoniga o'qitish samaradorligini ta'minlovchi pedagogik innovatsiyalar g'oyalarini joriy etish bilan bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy jihatdan belgilangan funksiyasini bajarish uchun hozirgi tayyorgarlik darajasi o'rtasida ma'lum ziddiyatlarning mavjudligi, pedagogik innovatsion faoliyat sifatida amalga oshirish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Qo'yilgan vazifalarga muvofiq biz tadqiqot usullari majmuasini qo'lladik, ular quyidagilarni o'z ichiga oldi: nazariy - tadqiqot muammosi bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, olingan materiallarni nazariy sintez qilish, abstraksiyalash va modellashtirish; empirik - kuzatish, shu jumladan, so'roq qilish, intervyu olish, test qilish, tengdoshlarni tekshirish; eksperimental - tajribaning bosqichlarini aniqlash va shakllantirish; o'rganish davomida olingan ma'lumotlarni statistik - miqdoriy va sifat jihatidan tahlil qilish, tajriba natijalarini matematik qayta ishlash, interaktiv tuzatish va rivojlantirish usullari; faol ijtimoiy-psixologik ta'lim, reflektiv va innovatsion treninglar, maslahatlar; matematik va statistik usullar; regressiya, variatsiya, korrelyatsiya, omil tahlili (bu maqsadda SPSS statistik dasturlarning kompyuter paketi - 20-versiyadan foydalanilgan), nazariy tahlil, abstraksiya, muammolilik, nazariy modellashtirish, sintez qilish, turkumlashtirish; ekspert so'rovi. Tadqiqotda psixodiagnostikaning quyidagi usullari qo'llanildi: o'quvchilarning ta'lim motivatsiyasi (A.A.Rean va V.A.Yakunin, N.Ts.Badmayeva tomonidan tahrirlangan); ko'p madaniyatli jamiyatda universitet talabalarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish darajasi (I.A. Martyanova); ta'lim faoliyatidan qoniqish (L.V. Mishchenko); shaxsning tizimli-xarakterologik munosabatlari (E.L. Kasyanik, E.S. Makeev); muallifning so'rovnomasi «Kasbiy jarayonda kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorlik shakllantirish», "Shaxs innovatsiyasi"ning ekspress diagnostikasi (V. P. Chudakova).

Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini takomillashtirish va talabalarning kasbiy malaka oshirish jarayonida kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorgarligini muvaffaqiyatli shakllantirish maqsadida tadqiqot materiallari va xulosalari oliy ta'lim muassasalarining ta'lim dasturlariga kiritilgan.

Korporativ madaniyatda bir-biridan farq qiladigan ikkita universitetda motivatsion, hissiy, interaktiv va shaxsiy-faoliyat komponentlari xususiyatlaridagi farqlar aniqlandi. Talabalar va sportchilarning kasbiy rivojlanishidagi farqlar aniqlandi.

Ta'lim muhitidagi sharoitlarda ishlash orqali ularning kasbiy o'sishi jarayonida o'zgarishlar orqali xodimlarning (va bo'lajak tibbiyot xodimlarining) innovatsion faoliyatiga psixologik tayyorgarligini shakllantirishga ta'sir qilish imkoniyati ilgari surilgan jarayon, ijtimoiy-psixologik qulaylik, ta'lim muhitida ijtimoiy rol va ijtimoiy o'zaro ta'sirlarni qabul qilish, ma'lumotlar sog'liqni saqlash sohasidagi professional faoliyatni rejalashtirish va amalga oshirishda psixo-maslahat uchun ham mos keladi.

Tadqiqot natijalarini nazariy, uslubiy va empirik umumlashtirish, yangicha qarashni aks ettiradi: shaxsning innovatsion faoliyatga psixologik tayyorgarligini shakllantirish muammosini hal qilish, mazmuni, tuzilishi, qonuniyatlari, psixologik sharoitlar tizimi va samaradorlik omillari hisoblanadi.

Kasbiy rivojlanish jarayonida kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorlikni shakllantirishni o'rganishga yondashuvlar tizimlashtirilgan.

O'tkazilgan nazariy tahlillarimiz shuni ko'rsatdiki, talabalarning kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorgarligini kasbiy shakllantirish jarayoni uchun shart-sharoitlarni taqsimlashda noaniqlik mavjud:

Tadqiqotda nazariy va empirik darajada kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorlikni o'rganishga ta'rif va yondashuvlar tahlil qilinadi va o'rganiladi. Muallifning hodisaga ta'rif quyidagicha ifodalangan: talabalarning kasbiy rivojlanishi jarayonida kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorlik - bu o'quvchining ta'limdan ta'limga muvaffaqiyatli o'tishini ta'minlaydigan shaxsiyat- faoliyat, hissiy, motivatsion, interfaol shaxsiyat xususiyatlarining majmui. Kasbiy faoliyat, talabani professional muhitda o'zini professional sifatidagi g'oyasini shakllantirish. Nazariy tahlil natijasida talabalarning kasbiy malakasini oshirish jarayonida ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikning tarkibiy qismlari aniqlandi.

Talabalarning kasbiy rivojlanishi - bu shaxsning o'zi to'g'risidagi g'oyalarini professional sifatida o'zgartirish jarayoni; kasbiy ta'lim jarayonida bilim, ko'nikma va malakalarni egallash, kasbiy muhitda ijtimoiylashuv. Kasbiy rivojlanish dinamikasi shaxsiyatni shakllantirish jarayonida va ma'lum jarayonlarning o'tishida muhim rol o'ynaydi, o'quvchi shaxsning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarining paydo bo'lishi va rivojlanishiga yordam beradi, bu esa kasbiy tanlovni aniqlashtirishni ta'minlaydi. Kasbiy faoliyatga tayyorlikni oshirish nuqtalarni qiyosiy tahlil qilishda turli mualliflar nuqtai nazaridan, o'quvchilarning kasbiy rivojlanishi jarayonida shaxsning ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga ta'lim muassasasida shaxsning shakllanishi jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy-psixologik jarayonlar ta'sir qiladi. Shaxsning bu ijtimoiy-psixologik jarayonlariga moslashish, identifikatsiya qilish va muloqot jarayonlari kiradi.

Talabalarning kasbiy rivojlanishi jarayonida kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikning nazariy modeli ishlab chiqilgan va ekspert so'rovi bilan tasdiqlangan, bu ta'lim muhitidan kasbiy muhitga o'tish jarayoni bo'lib, tashqi va ichki ta'sir etuvchi omillarni o'z ichiga oladi. Nazariy model tarkibiy qismlarining jiddiyligiga qarab, kasbiy rivojlanish jarayonida kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikning jiddiyligi o'zgaradi.

Talabalarning kasbiy rivojlanishi jarayonida talabalarning kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik tayyorgarligini muvaffaqiyatli shakllantirish uchun o'quv jarayonini tashkil etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalarni belgilab olindi:

professional soha mutaxassislari bilan o'zaro hamkorlikni ta'minlash;
 murabbiylik amaliyotini rivojlantirish;
 ishlab chiqarish jarayonining tipik va atipik holatlarini yaratish va takrorlash;
 jamoa ko'nikmalarini rivojlantirish ishi;
 case usuli yordamida boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish uchun tadqiqotlar;
 motivatsiyani oshirish uchun ba'zi ta'lim jarayonlarini o'yinlashtirish muvaffaqiyati;
 institutlararo tizimni yaratish kasbga yo'naltirish;
 talaba va uning tarbiyaviy ijtimoiy-psixologik portretini yaratish traektoriyalari;
 jalb qilingan nazorat amaliyotini amalga oshirish,
 almashish mexanizmlarini amalga oshirish va birgalikda fikrlashda gorizontal kommunikatsiyalarni kengaytirish.

Ishlab chiqilgan ilmiy va amaliy tavsiyalar ko'plab moslashuvchan ko'nikmalarni o'z ichiga olgan ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikni shakllantirish uchun sharoitlarni yaxshilashi yoki yaratishi mumkin. Ko'nikmalar, - ish jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etish, yuqori mahsuldorlik uchun mas'ul bo'lgan va o'zaro bog'liq bo'lgan, ya'ni ma'lum bir fan sohasi bilan bog'liq bo'lmagan, ixtisoslashgan bo'lmagan, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan kasbiy ko'nikmalar to'plami.

Ushbu ilmiy va amaliy tavsiyalar nafaqat chuqur bilim, mashaqqatli ko'nikma va malakalarga, balki yangi tashkiliy-ijtimoiy tuzilmalar hamda raqamli iqtisodiyot shakllariga qulay va tez integratsiyalashuviga hissa qo'shadigan moslashuvchan ko'nikmalarga ega bo'lgan malakali kadrlarni yanada samarali tayyorlashga xizmat qilishi mumkin. Alohida ta'kidlash joizki, ushbu tavsiyalarni amalga oshirish odatda juda oson, ammo ular o'quv jarayonining samaradorligini ham, ta'lim sifatini ham sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari. -Toshkent: O'zbekiston. 2020. -B. 143.

2. Conflicts of collision of views of the modern state, manifesting in innovative personality authors Kurbanov Ikhtiyor Khikmatovich Publication date 2022/6 Journal EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH Volume 387 Issue №6 Pages 381-386 Publisher <https://interscience.uz/index.php/home/index>

3. Роль преподавателя к инновационной деятельности и социальный приоритет психологической готовности преподавателя в высших учебных заведениях. Курбанов Publication date

2022/6/13 Journal Involta Scientific Journal Volume 1 Issue 7 Pages 131-137

4.the significance of teachers' psychological readiness for innovative classroom activities and its socio psychological background Authors Kurbanov Ikhtiyor Hikmatovich Publication date 2022/6/30 Journal American Journal Of Social Sciences And Humanity Research Volume 2 Issue ISSUE 06 Pages Pages: 139-145 Publisher <https://theusajournals.com/index.php/ajsshr/article/view/279/264>

5.Describing Innovative Processes, Taking Place in Development's Period of Modern Uzbekistan Authors Kurbanov Ikhtiyor Hikmatovich Publication date 2022/9/27 Journal Miasto Przyszłości Volume 27 Pages 155-159

6. Курбанов И. Х. Психологическая роль врача в условиях инновационной деятельности в сфере здравоохранения современного Узбекистана 2021/12/20 Journal Образование и инновационные исследования Issue №7ISSN 2181-1709 (P) Pages 314-322 Publisher <http://interscience.uz>

7.Ихтиёр Курбанов, Василя Каримова The main features of the development of creative abilities of a modern teacher in an innovative environment Publication date 2021/10/11 Journal Общество и инновации Volume 2 Issue 9/S Pages 60-66

8. Курбанов И. Х. Особенности фундаментальной среды социального общества в отражении развития инновационных технологий Конференция Социально психологические особенности развития технологий с. 229-236

9.Theoretical aspects of studying the psychological preparedness of teachers to innovative activity Authors Kurbanov Ihtiyor Hikmatovich Publication date 2021/5/3 Journal Middle European Scientific Bulletin Volume12 Pages 136-141

10.Приоритет педагогической инновации в исследовании психологической готовности педагогов к инновационной деятельности Kurbanov Ihtiyor H. Hikmatovich, Priority of pedagogical... Authors Курбанов И. Х. Publication date 2021/4/29 Conference Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми Issue №6 Pages 154-165 Publisher © Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2021